

<https://doi.org/10.38129/Ann.Yur.Ist.2020.4.3.15>

УДК 32.019.51+ 32.019.52(37.035.4)

ПОНЯТТЯ ТА ЗАСАДИ ІСТОРИЧНОЇ ПОЛІТИКИ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ТА УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ

ОЛЬГА СЕРЕДА (Київ, Україна) *

Розвиток міжнародних відносин визначається низкою внутрішніх чинників. Особливо значущим серед них є колективна пам'ять суспільств про власну історію, місце в ній інших учасників – держав, народів, політичних постатей. Власне ця *історична пам'ять* створює образи «себе» та «інших», дає їм позитивні та негативні характеристики. Її наповнення визначає зміст національної ідеї та коло національних інтересів, які складають невід'ємну частину політичного курсу держави в цілому. Історична пам'ять може єднати народи, а з іншої сторони – ставати причиною війн і конфліктів.

Усвідомлення таких закономірностей історично сформувало окремий напрям діяльності держав – історичну політику. Вона стала інструментом державного впливу на історичну пам'ять суспільства з метою його консолідації довкола політичної ідеї; створення відповідного політичного образу народу в історії: *образу його походження та національної ідентичності*. З її допомогою держави можуть сконструювати образ народу «переможця» чи «жертви», «героя» чи «антигероя»; налагодити діалог або, навпаки, посилити соціальні конфлікти. Цей *метод державного конструювання* використовувався державами всіх історичних формацій: родовід правителів інтегрувався з божественним; претенденти на престол шукали свої династійні корені і обґрунтування своєї легітимності в літописних хроніках; правителі писали власну історію та формували з її допомогою ідентичність підданих. На сьогодні історична політика не втратила своєї актуальності як інструмент державного регулювання суспільних процесів. Навпаки, вона набула більш широкого змісту та глобальних цілей.

Через призму історичної політики на сучасній політичній арені відбуваються процеси примирення, європейської консолідації, *утвердження прав людини на інформацію та доступ до культурної спадщини*, а також міжкультурного діалогу. Останній виступає зразком глобальної історичної політики, заснованої

на загальнолюдських цінностях – позитивних образах колективної пам'яті. Фактично, такі символи «колективного» скеровані до подолання негативних «образів» історії заради миру. Їхнє виникнення та провадження пов'язане з діяльністю міжнародних організацій та співтовариств, таких як ООН, ЮНЕСКО, Рада Європи.

Зауважимо: на регіональному європейському рівні історичної політики окремих вектор становить ліквідація спадщини тоталітарних режимів та подолання їх наслідків для суспільної свідомості. Усі без винятку тоталітарні комуністичні режими, які панували в Центральній та Східній Європі в минулому столітті та які ще й досі залишаються при владі в деяких країнах світу, характеризуються численними порушеннями прав людини. Ця позиція розкрита в резолюції Парламентської Асамблеї Ради Європи № 1096 (1996) від 27 червня 1996 року щодо ліквідації спадщини колишніх комуністичних тоталітарних режимів, № 1481 (2006) від 26 січня 2006 року щодо необхідності міжнародного засудження злочинів тоталітарних комуністичних режимів, № 1495 (2006) від 12 квітня 2006 року щодо боротьби з відродженням нацистської ідеології, № 1652 (2009) від 29 січня 2009 року щодо відношення до пам'ятників, що мають суперечливу історичну інтерпретацію у державах-членах Ради Європи, резолюції Парламентської Асамблеї ОБСЄ SC (09) 3 R від 29 червня – 3 липня 2009 року щодо неприпустимості звеличення тоталітарних режимів, необхідності відкриття історичних та політичних архівів, вивчення тоталітарної спадщини та підвищення поінформованості громадськості, декларації Європейського Парламенту від 23 вересня 2008 року щодо проголошення 23 серпня днем пам'яті жертв сталінізму і нацизму.

Зазначені концепції постали у протилежність *концепціям національної історичної політики*, де мають місце зловживання на користь політичного домінування, розв'язання конфліктів, формування віри суспільства у певний образ держави та штучну політичну реальність. Зіткнення таких протилежних векторів обумовило великий інтерес до виявлення і аналізу критичних точок історичної політики держав на рівні міжнародних організацій, а також в середовищі істориків, соціологів та політологів. *На жаль, проблема відповідності правам людини національних концепцій історичної політики залишається недослідженою серед правників.*

Зокрема, при всьому внутрішньому бажанні, ми не знайдемо системного підходу до врегулювання історичної політики і в міжнародних документах. Хоча, варто констатувати, останні дають більш чітке розуміння сучасної концепції глобальної історичної політики. Її правову основу складають:

Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, Європейська культурна конвенція (1954 р.), Конвенція Ради Європи про значення культурної спадщини для суспільства (2005 р.), Декларація Фаро про стратегію Ради Європи з розвитку міжкультурного діалогу (2005 р.), а також численні Рекомендації та експертні висновки. Величезний перелік міжнародно-правових актів та норм європейського союзного права втілюють стратегію глобальної історичної політики примирення народів в умовах культурної багатоманітності та спільної історичної спадщини. Історична політика в них розкривається як форма саме державної діяльності – діяльності, спрямованої на формування суспільної свідомості. Європейське право підкреслює її значний вплив на самоідентифікацію суспільства.

На регіональному (європейському) рівні історична політика розкрита вимогою: історичні дослідження та історія не можуть жодним чином і за жодних намірів бути сумісними з основоположними цінностями та конвенціями Ради Європи, якщо допускають викривлення або маніпулювання історією.

Під викривленнями та маніпулюваннями історією Рада Європи розуміє:

- 1) «фальсифікацію чи створення фальшивих доказів, сфабрикованих статистичних даних, підроблених зображень тощо»;
- 2) «зосередження на одній події для виправдання чи приховування іншої»;
- 3) «викривлення минулого з метою пропаганди»;
- 4) «демонстрацію надмірно націоналістичної версії минулого, що створює протиставлення між «ми» та «вони»;
- 5) «зловживання історичними даними»;
- 6) «заперечення реальних історичних фактів»;
- 7) «замовчування історичних фактів»⁹.

В ряді рекомендацій та експертних висновків європейськими правниками проаналізовано відповідність концепцій історичної політики держав правам людини, особливо в сфері освіти та історичних досліджень. За результатами дослідження зроблено приписи Ради Європи органам влади: сприяти точному відображенню історії в освіті з метою уникнення стереотипів, фальсифікації фактів, що можуть призвести до расизму, расової дискримінації, ксенофобії і пов'язаної з ними нетерпимості; забезпечувати точне відображення історичних фактів.

З документів міжнародних організацій та висновків їхніх експертів

⁹ Див. Рекомендацію 15 (2001) Комітету міністрів Ради Європи державам-членам щодо викладання історії в Європі протягом ХХІ століття.

можемо зрозуміти окремі риси європейського тлумачення національної історичної політики. По-перше, в усіх країнах, в тій чи іншій мірі, національна історична політика адаптована до політики держави. *Матеріали з викладом історичних подій, як правило, використовуються з метою творення нації, формування суспільств, становлення національної чи релігійної самобутності.* З великим занепокоєнням експерт Р. Філіпс звертає увагу на умисне викривлення історії з політичних мотивів. Такий підхід держав до історичної політики критикується та засуджується Радою Європи. Негативну оцінку отримало і переписування за вказівкою органів державної влади і відомств цілої історії людства під власні політичні образи, а також відверте сприяння домінуванню національної історії над загальною (всесвітньою). Крім того, *Радою Європи встановлено невідповідність у всьому світі історичних концепцій держав правам людини.* Тлумачення, запропоновані національними державностями не відображають культурне різноманіття, різноманіття історичних концепцій. Як наслідок, зміст «національних історій» суперечить праву на освіту, праву всіх осіб, народів користуватися як власною культурною спадщиною, так і культурною спадщиною інших людей, мати доступ до неї; праву на свободу думок і їх вираження, праву на інформацію, незалежно від державних кордонів. Такі порушення класифікуються як перешкоди для миротворчої діяльності і світобудівництва¹⁰.

Отже, на основі короткого аналізу цих документів, суб'єктами глобальної історичної політики виступають насамперед міжнародні організації, товариства та їхні учасники. Об'єктом даної форми політики виступають, перш за все, національна історична політика держав, а також історична пам'ять їхнього населення. Зміст глобальної історичної політики складають:

а) критерії відповідності історичної політики держав правам людини на вільний розвиток і культурну спадщину;

б) дії щодо аналізу і виявлення порушень у сфері історичної політики держав.

Відтак, національна історична політика у глобальному контексті визначається виключно як сфера діяльності держави з метою творення нації, формування суспільства, становлення національної чи релігійної самобутності на певній конкретній території.

В громадському середовищі обговорення проблеми «історичної політики» та з'ясування сутності цього явища розгорнулися у другій половині ХХ ст. серед

¹⁰ Див. працю Р. Філіпса – «Викладання історії, статус нації і держава: дослідження в освітній політиці» (1988).

політологів та істориків. Праці фахівців мають критичний характер, автори звертаються до «розвінчування» політичних міфів та займають позицію відвертих опонентів щодо поняття «державної історичної політики». Історики-глобалісти критично висловлюються щодо однобокого тлумачення історії. Вони виступають за нейтральну та об'єктивну історію. Так, американський історик Р. Цінн у книзі «Історична політика» або «Політика історії» наголошував на здатності істориків вирішувати сучасні проблеми суспільства, закликав їх до активної діяльності – ставати публічними¹¹. Однак, у даному випадку, мова йде саме про формат історичних досліджень, їхню методологічну доктрину. Автор застосовує це поняття не в контексті сфери державної діяльності, а винятково у галузевому форматі. Його адресати – дослідники-історики, а не держава.

Історична політика, як державний інструмент для маніпуляції та конструювання історичної пам'яті, постала в рамках «дискусії істориків» 80-х років ХХ століття. Термін «історична політика» було вжито до офіційної позиції провладної сили неоконсерваторів Німеччини щодо відновлення національної ідентичності німців на засадах культурного націоналізму. Опоненти неоконсерваторів вбачали в історичній політиці шлях до реставрації складових історичної пам'яті та національної ідентичності, котрі, на їхню думку, уможливили нацизм¹². Власне, в цій дискусії і виник термін «історична політика», що набув значення «маніпулювання історією» (уявленнями про минуле).

В оновленому форматі, спір про «історичну політику» розгорнувся в Польщі на початку ХХІ ст. у середовищі правоконсервативних сил. Останні проголосили концепцію «*нової історичної політики*», скеровану на зміцнення польської національної ідентичності та колективної пам'яті про особливу роль держави в Європі, починаючи зі «славетного» ХVІ ст.¹³. Подальша «річпосполитська» дискусія дала поштовх до активних досліджень та розвитку польської історіографії з цього питання.

Суспільний запит обумовив формування трьох суміжних понять:

¹¹ Zinn R. *The Politics of History*. University of Illinois Press: Chicago and Urbana, 1990 (2-nd edition). P. 392

¹² Касьянов Г. *Past Continuous: історична політика 1980-х – 2000-х. Україна та сусіди*. К., 2018. 420 с.

¹³ Kańska K. *Polityka historyczna: kreatorzy, narzędzia, mechanizmy działania – przykład Polski. Narracje pamięci: między polityką a historią pod redakcją Katarzyny Kańskiej, Joanny Piechowiak-Lamparskiej i Anny Ratke-Majewskiej*. Toruń: Wydawnictwo Naukowe UMK, 2015. Ss. 59-80.

- 1) «історична політика»;
- 2) «історична пам'ять»;
- 3) «політика пам'яті».

Особливий інтерес зазначені поняття викликали у європейських дослідників та сформували окремий напрям – *memory studies*. Україна до цієї течії досліджень активно приєдналася в 1990-х – 2000-х рр. Сьогодні напрям представляють праці Л. О. Зашкільняка¹⁴, Ю. О. Зернія¹⁵, О. П. Толочка¹⁶, Г. В. Касьянова, Г. І. Луцишин¹⁷.

Скажімо, Л. Зашкільняк і Г. Луцишин ототожнюють історичну політику з політикою пам'яті, об'єднують їх в цілісному тлумаченні. *Державна політика історичної пам'яті визначається як діяльність органів державної влади щодо збереження, зміцнення історичної пам'яті через місця пам'яті, комеморативні церемонії, музеї, підручники*. На наш погляд, не можна ототожнювати ці поняття. «Історична політика» відрізняється більш широким змістом та охоплює, в тому числі, політику пам'яті.

Співвідношення понять «історична політика», «історична пам'ять» та «політика пам'яті» серед українських дослідників методологічно вивчив український історик Георгій Касьянов у монографії «*Past Continuous: Історична політика 1980-х – 2000-х. Україна та сусіди*». На підставі вивчення праць С. Бергера, К. Конрада, С. Требста, історик дає визначення цим поняттям. *Історичну пам'ять Георгій Касьянов дефініціює як цілеспрямовано сконструйований засобами історичної політики відносно стійкий набір взаємопов'язаних колективних уявлень про минуле конкретної групи; набір, кодифікований і стандартизований у громадських, культурних, політичних дискурсах, стереотипах, міфах, символах, мнемонічних і комеморативних практиках*. Автор підкреслює, що за певних обставин історична пам'ять чи її фрагменти сакралізуються і можуть набувати ознак

¹⁴ Зашкільняк Л. О. Історична пам'ять та історіографія як дослідницьке поле для інтелектуальної історії. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. 2006-2007. № 15. С. 855-862. Зашкільняк Л. О. Теоретичні проблеми сучасної історичної політики в Україні. *Res Historica*. 2018. No 46. Ss. 365-381.

¹⁵ Зерній Ю. О. Державна політика пам'яті як чинник утвердження української національної ідентичності: *автореф. дис.... канд. політ. наук: 23.00.05*. / Ю.О. Зерній; НАН України; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. К., 2009. 20 с.

¹⁶ Касьянов Г. В., Толочко О. П. Національні історії та сучасна історіографія: виклики і небезпеки при написанні нової історії України. *Український історичний журнал*. 2012. №6. С. 4-24.

¹⁷ Луцишин Г. І. Державна політика історичної пам'яті як чинник консолідації українського суспільства. *Грані*. 2015. № 8 (124). С. 33-38.

громадянської релігії.

Для історика «історична пам'ять» є продуктом культурної, соціальної, політичної інженерії, і водночас інструментом творення культурної, соціальної, політичної, релігійної ідентичностей. В свою чергу, історична політика подана як різновид політики, призначенням і змістом якої є цілеспрямоване конструювання і практичне застосування в політиці «історичної пам'яті» та інших форм колективних уявлень про минуле і його репрезентацій. До історичної політики вдаються політичні, культурні, етнічні та інші суспільні групи у боротьбі за владу, за її утримання або перерозподіл. Політика пам'яті у даному контексті подана як вузький термін, що охоплює практики, пов'язані переважно з формуванням колективної історичної пам'яті. Агентами історичної політики Касьянов називає державу, а також інші інститути громадянського суспільства: окремих осіб, бізнес-структури, церкву, місцеві громади, ЗМІ, навчальні заклади та інших учасників інформаційного соціального простору. У своїй монографії Г. Касьянов розкрив зміст дій учасників історичної політики 1980-х – 2000-х рр. у пошуках образу історичної політики в Україні.

Однак вказані праці, особливо зазначена монографія, виходять за межі наукової методології та посилені критичним особистим ставленням. Історична політика подана суто як негативне явище, незалежно від того, хто її творець: держава, посадова особа чи представник громадянського суспільства. Історична політика постає як щось «штучне» і «зайве» у суспільному просторі.

Слід звернути увагу: історична політика розглядається істориками у широкому контексті. Дослідники виводять її поза сферу виключно державного управління. За таких умов, доцільно дати визначення історичній політиці з точки зору правознавства. *На наш погляд, історичну політику слід розглядати як окрему сферу державного управління, яке здійснюється уповноваженими органами, установами і посадовими особами в межах та у спосіб, передбачені Конституцією та законодавством держави (в нашому випадку, законодавством України).* Об'єктом історичної політики виступають суспільні відносини у сфері формування та реалізації історичної пам'яті як колективної пам'яті суспільства про національне походження та ідентичність; становлення та розвиток державності, рефлексії державоутворюючої спільноти з приводу взаємовідносин із іншими народами. Відповідно, предмет історичної політики – історична пам'ять суспільства.

Станом на сьогодні, констатуємо відсутність комплексних правових досліджень, а також офіційної державної концепції України щодо історичної політики. Остання, на превеликий жаль, персоналізована відповідно до особистих поглядів окремих Президентів України або різноманітних політичних сил. Такий підхід, з огляду на

критику політологів та істориків, роз'єднує суспільство, поляризує наше населення за ознакою прихильників і противників того чи іншого *історичного курсу держави*. Образ історичної політики України продовжує стрімко розвиватись силами державних і громадських інститутів. Однак, цей розвиток є неузгодженим і часом небезпечним.

Подолання чинників залежності та роз'єднаності можливе через формування цілісної, сталої і водночас динамічної моделі історичної політики, яка б відповідала цінностям всього суспільства, з урахуванням усталеного міжнародного контексту (верховенства права, міжкультурного діалогу, захисту прав людини, багатоаспектності і культурного плюралізму). Сталим елементом в такій концепції є цінності, захисту і утвердженню яких в суспільстві має сприяти держава. Динамічним елементом виступають інклюзивні заходи державної політики, які трансформують історичну пам'ять суспільства, сприяючи всесторонньому розвитку особистості, міжкультурному діалогу і примиренню.

Нижче ми спробуємо сконструювати ціннісну основу сучасної історичної політики нашої Батьківщини, шляхом аналізу Конституції України, законів та інших підзаконних актів України, а також відповідної судової практики.

З цією метою, перш за все, необхідно звернутися до основоположних документів Української державності – Декларації про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р., Акту проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 р., Конституції України від 28 червня 1996 р.

Актом проголошення незалежності України (Далі – Акт), Верховна Рада Української РСР, визначила фундаментальну засаду історичної політики держави – **продовження тисячолітньої традиції державотворення в Україні як підстави до створення самостійної української держави – України.**

В Акті та Постанові Верховної Ради Української держави РСР вжито історичну назву української держави, яка систематично відтворювалася у літописних хроніках, вживалася на позначення публічної організації суспільства українського народу як доби Середньовіччя, так і Модерну. Ці положення вказують на історичний зв'язок та спадкоємність процесів українського державотворення від X до XX століття. Вони засвідчують давні витоки державності українського народу. Ці положення Акту були підтримані на всеукраїнському референдумі понад 90% громадян України. Слід відзначити, що дана засада історичної політики посилена **тезою про тяжкий шлях українського державотворення.** У зверненні Верховної Ради України до народу на підтримку Акту проголошення незалежності наголошено, що «Наша

земля пережила багато кривд і страждань, неволі, лихо засівало її – тож 1 грудня сама історія дає нам шанс, можливо останній, стати справжніми громадянами, творцями своєї держави, будівниками «власної хати», де панують «своя правда, і сила, і воля». В свою чергу, у зверненні Верховної Ради України «До парламентів світу» № 1927 від 05.12.1991 р. надано оцінку **проголошення незалежності як відродження своєї неодноразово руйнованої державності**.

Історична вагомість прийняття Акту проголошення незалежності України підкреслена постановою парламенту про День незалежності України. Верховна Рада України постановила вважати день 24 серпня Днем незалежності України і щорічно відзначати його як державне загальнонародне свято України. Дане рішення є прикладом реалізації політики пам'яті в рамках історичної політики.

Ідея історичного наступництва (спадкоємництва) була реалізована у виборі та нормативному закріпленні державної символіки та грошової одиниці України. Постанова Верховної Ради від 28 січня 1992 р. «Про Державний прапор України» дозволила використовувати історичний синьо-жовтий прапор на офіційних заходах до прийняття Конституції. Затверджено Державним прапором України національний прапор, що являє собою прямокутне полотнище з двох рівних за шириною горизонтально розташованих смуг: верхньої – синього кольору, нижньої – жовтого кольору. Вибір кольорового поєднання був історично обумовлений їхнім давнім використанням у символіці князів доби Київської Русі, Галицько-Волинської держави, Гетьманщини, а також тим, що застосовувався національно-визвольними силами кін. ХІХ – поч. ХХ ст. Таке використання засвідчило національний характер даного символу і склало *історичну підставу для юридичного надання йому статусу державного прапора*.

Ідея історичної наступності державотворення була реалізована в Законі України «Про Державний гімн України», де закріплено слова національного гімну на музику М. Вербицького із словами першого куплету та приспіву твору П. Чубинського. Текст гімну відтворює волю українського народу до державотворення всупереч перешкодам, єднає з козацькими коренями державності.

Відповідно до Постанови Президії Верховної Ради України № 1952-ХІІ від 10. 12. 1991 р. «Про затвердження назви і характерних ознак грошової одиниці України», принциповими характеристиками зовнішніх ознак гривні визнано літографічне друкування витягу з тексту Акту проголошення незалежності України, а також зображення на лицьовій стороні (аверсі) відповідної банкноти портретів видатних діячів історії та культури України: князя Володимира, князя

Ярослава, гетьмана Івана Мазепи, гетьмана Богдана Хмельницького, письменника і громадського діяча Івана Франка, історика і політичного діяча Михайла Грушевського, поета Тараса Шевченка, поетеси Лесі Українки, філософа Григорія Сковороди. Всі вони здійснили найбільший внесок у розвиток української державності, консолідації і просвіти українського народу. Власне і сама назва грошової одиниці («гривня») має історичне національне походження – від часів Київської Русі.

Таким чином, зовнішні атрибути Української держави були встановлені саме з урахуванням продовження тисячолітньої традиції державотворення ще до прийняття Конституції України від 28.06.1996 р.

Принцип правонаступництва українського державотворення та давніх витоків української державності був розвинутий і в положеннях Конституції України від 28.06.1996 р.

Преамбула Основного Закону, стверджує, що його прийняття здійснюється, *спираючись на багатовікову історію українського державотворення і на основі здійсненого українською нацією, усім Українським народом права на самовизначення. У її змісті підкреслено усвідомлення відповідальності перед Богом, власною совістю, попередніми, нинішнім та прийдешніми поколіннями. Відповідно до ст. 11 Основного Закону, визначено **напряму історичної політики: держава сприяє консолідації та розвиткові української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також розвиткові етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України. Україна дбає про задоволення національно-культурних і мовних потреб українців, які проживають за межами держави.***

До основоположних засад історичної політики належить **визнання української мови, як такої, що відображає самобутність багатомільйонного українського народу і є основою його духовності та історичної пам'яті.** На цій підставі українська мова має статус державної, що закріплено в Конституції України. **Така характеристика закріплена Концепцією державної мовної політики від 15.02.2010 р.** Даний документ виявляє модель історичної політики у мовному питанні. Проблеми в цій сфері суспільних відносин пояснюються історичними чинниками асиміляції українців, імперськими потягами до знищення в минулому нашої мовно-культурної ідентичності. Не дарма прагнення зберегти українську мову розглядалося як прояв незалежницьких устремлінь. Законом України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» № 113 розкрито зміст державоутворюючої ролі української

мови: українська мова є визначальним чинником і головною ознакою ідентичності української нації, яка історично сформувалася і протягом багатьох століть безперервно проживає на власній етнічній території, становить переважну більшість населення країни і дала офіційну назву державі.

До фундаментальних засад історичної політики слід віднести **європейську ідентичність України.**

У зверненні Верховної Ради України «До парламентів світу» № 1927 від 05.12.1991 р., український народ характеризується як один з найчисленніших народів Європи, висловлюється готовність України як європейської держави до прийняття європейських інституцій з прав людини, гельсінського Заключного акта, Паризької хартії та інших документів НБСЄ¹⁸. Європейська ідентичність України, згідно міжнародних актів та законодавства України, заснована на існуючих історичних зв'язках між державами; відданості України ідеалам та принципам, які є спільним надбанням європейських народів. На це вказує ряд послідовних кроків України, зроблених назустріч європейській політичній спільноті:

а) ратифікація 10.11.1994 р. Угоди про партнерство та співробітництво, яка започаткувала партнерство між Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами, з одного боку та Україною, з іншого боку;

б) приєднання до Статуту Ради Європи 31.10.1995 р.;

в) Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 21 березня 2014 р. та інших двосторонніх угодах між Україною та іншими європейськими державами.

Відповідно до самовизнання європейської ідентичності українців, історична політика України інтегрована з європейською, зокрема через ратифікацію Рамкової конвенції про захист національних меншин, приєднання до Європейської культурної конвенції, до Європейської конвенції про інформацію щодо іноземного законодавства, до Європейської рамкової конвенції про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або органами влади тощо. Вказані кроки засвідчують визнання Україною засад глобальної та регіональної концепції історичної політики багатоаспектності, міжкультурного діалогу, культурного плюралізму задля мирного світобудування, безпеки і стабільності в Європі, а також задля засудження тоталітарних режимів.

¹⁸ Сьогодні – ОБСЄ («Організація з безпеки та співробітництва в Європі»).

Враховуючи європейську ідентичність, на державному рівні **визнано історичний досвід як засаду не лише національного державотворення, але й усієї зовнішньої політики України.**

Важливою засадою національної історичної політики, яка відповідає змісту глобальної і регіональної європейської політики, **виступає засудження комуністичного режиму поряд з іншими тоталітарними режимами та реабілітація жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років.**

Перші кроки на шляху до формування цього принципу були зроблені ще Верховною Радою Української Радянської Соціалістичної Республіки 17 квітня 1991 року в Законі УРСР «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні». У Законі висловлено офіційну позицію щодо методів управління на землях України після 1917 р., де в період громадянської війни і протягом наступних десятиліть пролилося багато людської крові.

Мільйони безвинних людей на підставі антигуманних і антидемократичних законів та внаслідок прямого беззаконня і свавілля зазнали переслідувань за свою політичну діяльність, за свої особисті висловлювання та релігійні переконання. Особливо тяжкою спадщиною минулого Законом УРСР названо масові репресії, які чинились сталінським режимом та його адептами в республіці. На цій підставі Верховна Рада Української РСР засудила репресії і відмежувалася від терористичних методів керівництва суспільством, висловила співчуття жертвам необґрунтованих репресій, їх рідним і близьким, проголосила намір неухильно домагатись відновлення справедливості, усунення наслідків свавілля і порушень громадянських прав, гарантувала народу України, що подібне ніколи не повториться, що права людини і законність будуть свято додержуватись. Цим Законом нарешті ліквідовувалися наслідки беззаконня, допущені з політичних мотивів щодо громадян Української РСР, поновлювались їх права, встановлювалася компенсація за незаконні репресії та пільги реабілітованим.

Зазначений Закон УРСР від 17 квітня 1991 року зберігає чинність до сьогодні в новій редакції, де враховано європейський вектор політики України та особливо відзначено засудження комуністичного режиму. Законодавчою метою проголошено відновлення історичної справедливості. Послідовність реалізації даного курсу простежуємо і у зверненні Верховної Ради України «До парламентів світу» № 1927 від 05.12.1991 р. У документі вказано, що *договір 1922 р. про утворення Союзу РСР Україна вважає стосовно себе недійсним і недіючим.*

Наступним кроком стало приєднання України до європейської концепції

історичної політики через ратифікацію низки міжнародних документів та Статуту Ради Європи, про які йшла мова вище. Реалізацію такої культурної євроінтеграції продовжив Закон України «Про Голодомор 1932-1933 років в Україні» від 28 листопада 2006 року. Серед мотивів його прийняття зазначено вшанування пам'яті мільйонів жертв співвітчизників; моральний обов'язок перед минулими та наступними поколіннями українців; необхідність відновлення історичної справедливості, утвердження в суспільстві нетерпимості до будь-яких проявів насильства; засудження злочинних дій тоталітарного режиму СРСР. Голодомор 1932-1933 р. визначено як страшну трагедію в історії українського народу. Її наслідком стало знищення мільйонів людей, руйнування соціальних основ українського народу, його вікових традицій, духовної культури і етнічної самобутності. На цій підставі події 1932-1933 рр. кваліфіковано саме як геноцид українського народу.

Так чи інакше, фундаментальною засадою історичної політики є забезпечення в незалежній демократичній Україні високих принципів свободи, демократії, гуманізму, соціальної справедливості, рівноправності всіх національностей, що становлять народ України. Верховна Рада УРСР схвалила 1 листопада 1991 року Декларацію прав національностей України, згідно з якою Українська держава гарантує всім народам, національним групам, громадянам, що проживають на її території, рівні політичні, громадянські, економічні, соціальні та культурні права, свободу релігійних переконань. Пам'ятки історії та культури народів та національних груп на території України охороняються законом.

Таким чином, історична політика України – це сфера державного управління та діяльності, спрямована на консолідацію та розвиток української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також розвиток етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України.

Ціннісними засадами нашої історичної політики виступають такі засадничі положення:

- 1) продовження тисячолітньої традиції державотворення в Україні, як підстави для створення самостійної української держави – України;
- 2) українська мова – основа духовності та історичної пам'яті українського народу;
- 3) розвиток української ідентичності є запорукою ефективного функціонування української державності;
- 4) розвиток європейської ідентичності українського народу дозволяє

зберегти внутрішній культурний баланс;

5) історичний досвід України – це основа внутрішньої та зовнішньої політики нашої держави;

6) засудження комуністичного режиму та інших тоталітарних режимів, реабілітація жертв політичних репресій.

PhD in Law Olga Sereda (Kharkiv, Ukraine)

Concepts and Foundations of Historical Policy: European Experience and Ukrainian Context

For the first time in the Ukrainian historical and legal discourse, the author addresses the painful humanitarian problem of delimiting historical policy's objectivity and subjectivity. Differentiating political, sociological and historical (historiosophical) explanations, the author argues that historical policy is, first of all, a sphere of public administration and, therefore, needs public (state) regulation. It needs regulation in the same way as any other system of socio-political relations. In the end, the article introduces the definition of historical policy aimed specifically at the Ukrainian social context: the historical policy of Ukraine is a sphere of state & public administration and activities aimed at consolidating and developing the Ukrainian nation, its historical consciousness, traditions and culture, as well as the development of ethnic, cultural, linguistic and religious identity of all indigenous peoples and national minorities of Ukraine.

Key words: historical policy, historical memory, memory policy, European identity of Ukraine, national policy, state-building.

кандидат юридических наук Ольга Середя (Харьков, Украина)

Понятие и основы исторической политики: европейский опыт и украинский контекст

Автор впервые в украинском историко-правовом дискурсе обращается к болезненной гуманитарной проблеме размежевания объективности и субъективности исторической политики. Дифференцируя политологические, социологические и историологические (историософские) объяснения, автор утверждает, что историческая политика является, прежде всего, сферой государственного управления и, следовательно, нуждается в государственном регулировании. Она точно так же нуждается в регулировании, как и любая другая система социально-политических отношений. В конце-концов, статья внедряет дефиницию исторической политики, направленную именно на украинский общественный контекст: историческая политика Украины – это сфера государственного управления и деятельности, направленная на консолидацию и развитие украинской нации, её исторического сознания, традиций и культуры, а также на развитие этнической, культурной, языковой и религиозной самобытности всех коренных народов и национальных меньшинств Украины.

Ключевые слова: историческая политика, историческая память, политика памяти, европейская идентичность Украины, национальная политика, государственное строительство.

кандидат юридичних наук Ольга Середа (Харків, Україна)

Поняття та засади історичної політики: європейський досвід та український контекст

Автор вперше в українському історико-правовому дискурсі звертається до болючої проблеми співвідношення об'єктивності та суб'єктивності історичної політики. Розмежовуючи політологічні, соціологічні та історіологічні тлумачення, автор стверджує, що історична політика є насамперед сферою державного управління. Вона так само потребує регулювання, як і будь-яка інша система соціально-політичних відносин. Зрештою, стаття намагається запровадити дефініцію історичної політики, спрямовану саме на український суспільний контекст: історична політика України – це сфера державного управління та діяльності, спрямована на консолідацію та розвиток української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також розвиток етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України.

Ключові слова: історична політика, історична пам'ять, політика пам'яті, європейська ідентичність України, національна політика, державне будівництво.

* **Середа Ольга Вадимівна** – кандидат юридичних наук, асистент кафедри історії держави і права України та зарубіжних країн Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, заступник головного редактора юридичного журналу «Право України».

E-mail: seredaolgalawhistory@gmail.com